

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΙΙΙ

Ενότητα 1: Βιωματική – Επικοινωνιακή Μάθηση

Κώστας Χρυσafίδης

Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία

Περιεχόμενα του μαθήματος

1. Η αγωγή στην εποχή του μεταμοντέρνου,
2. Παιδοκεντρισμός,
3. Ο ρόλος της επικοινωνίας,
4. Βιωματική - Επικοινωνιακή μάθηση,
5. Η μέθοδος project,
6. Η θεωρία του δομισμού,
7. Διαθεματικότητα,
8. Διαθεματικότητα και ελληνικό νηπιαγωγείο,
9. Παραδείγματα από το διεθνή χώρο.

Η αγωγή στην εποχή του μεταμοντέρνου

Χωρίς αμφιβολία μέχρι σήμερα στο άκουσμα της λέξης μεταμοντέρνο προκαλείται μια θυμηδία, που οφείλεται είτε σε κοντόφθαλμη αντίληψη είτε στο γεγονός ότι κάτω από τον όρο φιλοξενήθηκαν μύριες όσες αυθαιρεσίες και παρεκτροπές. Κάθε βλακεία, κάθε ατασθαλία χρεώνεται σε μεταμοντέρνες αντιλήψεις

Και όμως το φαινόμενο υφίσταται και χαρακτηρίζει την εποχή μας στο σύνολό της.

Χαρακτηριστικά της εποχής του μεταμοντέρνου

Ζούμε σε μια εποχή:

- Διαρκών ανατροπών,
- Γενικής αμφισβήτησης,
- Έλλειψης προοπτικής και οράματος

Οι ανατροπές στην εποχή μας

- Ουδέποτε άλλοτε στο παρελθόν βίωσε το ανθρώπινο γένος καταστάσεις αλλαγών τόσο έντονες και τόσο συχνές,
- Δεν προλαβαίνουμε να αντιληφθούμε την ύπαρξη ενός φαινομένου και ήδη αυτό δεν υφίσταται πλέον,
- Ζούμε στην εποχή της ταχύτητας, στη μεταφορική και ουσιαστική της μορφή.

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

- Εκδήλωση καταστάσεων άγχους,
- Διαρκής πορεία πίσω από τα πράγματα,
- Τονισμός της αδυναμίας του σύγχρονου ανθρώπου να ανταποκριθεί στις ανάγκες και τις υποχρεώσεις του.

Εποχή της γενικής αμφισβήτησης

Ουδέποτε άλλοτε η αμφισβήτηση δεν γνώρισε τόσο μεγαλείο. Οι πάντες αμφισβητούν τα πάντα

- Αμφισβήτηση θεσμών,
- Αμφισβήτηση αξιών,
- Αμφισβήτηση της γνώσης

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Ανασφάλεια,

- Έλλειψη σημείου αναφοράς,
- Έλλειψη στηρίγματος,
- Διαρκής αμφιβολία.

Έλλειψη προοπτικής και οράματος

- Το τέλος της εποχής της αθωότητας,
  - Το τέλος των μεγάλων θεωριών,
  - Το τέλος των ιδεολογικών οραματισμών
- (Ο σύγχρονος άνθρωπος έχει την αίσθηση ότι συμμετέχει σε ένα παιχνίδι με σημαδεμένη την τράπουλα. Άλλοι έχουν ήδη αποφασίσει γι' αυτόν κι έχουν προσδιορίσει το μέλλον του).

Η εποχή του μεταμοντέρνου αποτελεί:

- Το τελικό προϊόν της μοντερνικής περιόδου
(Για πολλούς είναι οι συνέπειες του εξοστρακισμού από την πορεία του Διαφωτισμού και της ανθρωποκεντρικής αντίληψης),
- Είναι η εικόνα του ύστερου καπιταλισμού
(Με την επικράτηση της μηχανής, των μηχανισμών και της εξαφάνισης του ανθρώπου).

Μερικά χαρακτηριστικά της καθημερινότητας

- Τρομερή και ανεξέλεγκτη διακίνηση πληροφοριών,
- Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης,
- Η εικονική πραγματικότητα

Η Διαχείριση των πληροφοριών

Υποχρέωση του σύγχρονου ανθρώπου:

- Να βρει δρόμους πρόσβασης στην πληροφορία (η άρνηση αποτελεί μάλλον ουτοπία),
- Να θωρακιστεί η προσωπικότητά του, ώστε να χειρίζεται την πληροφορία, χωρίς να γίνει υποχείριό της.

Οι συνέπειες της Παγκοσμιοποίησης

- Φέρνει τους ανθρώπους πιο κοντά,
- Καθιστά τον πλανήτη ένα χωριό,
- Επιταχύνει την αλλοτρίωση,
- Οδηγεί σε πολτοποίηση συνειδήσεων
(Το παιχνίδι θα παιχτεί στο επίπεδο αυτού που θα χειριστεί την παγκοσμιοποίηση. Ο άνθρωπος ενεργό άτομο ή ενεργούμενο;).

Εικονική πραγματικότητα

Ο σύγχρονος άνθρωπος ο αλλοτριωμένος άνθρωπος, βιώνει καταστάσεις που τις περισσότερες φορές τις βιώνει μέσα από παρεμβάσεις της μηχανής. Χάνει διαρκώς την ευκαιρία και δεν αισθάνεται άλλωστε την ανάγκη για μια άμεση και φυσική επαφή με τα πράγματα.

(Η τεχνολογία αποτελεί το προκάλυμμα για τις αναστολές και τις συστολές μας).

Ο σύγχρονος άνθρωπος;

- **Εγωιστής,**

Ιδιότητες όπως αλληλεγγύη, συμπαράσταση, συνύπαρξη φαίνεται να εξασθενούν όλο και περισσότερο, ο άνθρωπος κλείνεται όλο και πιο πολύ στον εαυτό του,

- **Ανίκανος να αρθρώσει προσωπικό λόγο,**

Ο λόγος μας είναι εμφανώς αποτέλεσμα δανεισμού. Λείπει η δημιουργικότητα και η προσπάθεια πρωτοτυπίας. Έχουμε παραδοθεί σε παραγωγούς και χειριστές ιδεών.

Τι μας κάνει εγωιστές;

- Η απουσία ή μάλλον η αποδυνάμωση ιδεολογιών με κοινωνιστικές αντιλήψεις,
- Η οικονομική δυσπραγία, που εμφανίζεται κυρίως με το φάσμα της ανεργίας,
- Η επικράτηση της Τεχνολογίας

Εικόνα της εποχής μας

Ο σώζων εαυτόν σωθήτω, με περιτύλιγμα προώθησης της δημιουργικότητας και των ατομικών ικανοτήτων.

Τι μας καθιστά ανίκανους να ορθώσουμε προσωπικό λόγο

- Η ταχύτητα, που μας πείθει ότι δεν έχουμε καιρό για χάσιμο και ανατρέχουμε σε ξένες ιδέες,
- Ο ασύλληπτος βομβαρδισμός με πληροφορίες, τις οποίες δεν έχουμε τη δυνατότητα όχι μόνο να επεξεργαστούμε, αλλά ούτε καν να αποθηκεύσουμε στη μνήμη μας.

Υπάρχει δυνατότητα αναστροφής αυτής της εικόνας;

- Ασφαλώς εφόσον ο άνθρωπος καταφέρει να σταθεί στα πόδια του, να ξαναβρεί τον άνθρωπο,
- Όταν μπορέσει να αναπτύξει μια κριτική στάση απέναντι στα τεκταινόμενα,
- Αν βρει τρόπους να αξιοποιήσει τον πλούτο και την ευελιξία της ανθρώπινης ύπαρξης.

Ποιος μπορεί να βοηθήσει προς αυτή την κατεύθυνση;

- Η κοινωνία;
- Το σχολείο;
- Η οικογένεια;

Όλοι μαζί και μάλιστα σε στενή συνεργασία μεταξύ τους. Η έλλειψη κοινωνικού διαλόγου επιδεινώνει την κατάσταση.

Το σχολείο ως συντονιστής αυτού του διαλόγου

Κάποιος πρέπει να κάνει την αρχή.

Αν οι άλλες ομάδες αδιαφορούν, πιθανό και εξαιτίας άγνοιας, έχει υποχρέωση το σχολείο να εμπλακεί στην κοινωνική ζωή και να εμπλέξει και την κοινωνία (μέσα στον όρο περιλαμβάνονται και οι γονείς) στη σχολική ζωή.

Παραδοσιακό σχολείο

Το παραδοσιακό σχολείο μπορεί να καταπολεμήσει τον εγωισμό και να δημιουργήσει άτομα ικανά να έχουν προσωπική άποψη;

Κατά την προσωπική μου άποψη ΟΧΙ

Το παραδοσιακό σχολείο είναι:

- ανταγωνιστικό,
- ανεδαφικό,
- κλεισμένο στον εαυτό του.

Συνεπώς το παραδοσιακό σχολείο δεν είναι σε θέση:

- Να βοηθήσει τους μαθητές να μην είναι ανταγωνιστικοί, κάτι που ενισχύει τον εγωισμό,
- Να τους φέρει σε αντιπαράθεση με υπαρκτά προβλήματα, εφόσον αποφεύγει να ασχοληθεί με ρεαλιστικές καταστάσεις,
- Να συντονίσει τη σχολική με την κοινωνική ζωή.

Το παραδοσιακό σχολείο

Ενδιαφέρεται κατά κύριο λόγο για την παροχή γνώσεων και αδιαφορεί:

Για ιδιότητες του χαρακτήρα των παιδιών που έχουν σχέση με:

- Οργανωτικές ικανότητες,
- Κοινωνικές αρετές,
- Ικανότητες αντιμετώπισης δύσκολων καταστάσεων.

Το σύγχρονο σχολείο πρέπει να στραφεί στο παιδί

Παιδοκεντρική προσέγγιση της μάθησης
Διαχωρισμός του παραδοσιακού από τον
σύγχρονο παιδοκεντρισμό.

Παραδοσιακός Παιδοκεντρισμός

- Παραδοσιακά, Παιδοκεντρισμός σημαίνει μελέτη της παιδικής ηλικίας,
- Εξετάζοντας ένα ικανό αριθμό παιδιών, καταλήγουμε σε συμπεράσματα για τις ανάγκες και τα χαρακτηριστικά της παιδικής ηλικίας.

(Σ' αυτά τα συμπεράσματα κατέληξε λ.χ. η Μ. Montessori, ύστερα από πολυετείς παρατηρήσεις).

Σύγχρονος Παιδοκεντρισμός

- Η εποχή μας δεν είναι πλέον εποχή των μεγάλων αφηγήσεων, των μεγάλων και διαχρονικών θεωριών,
- Δεν υπάρχουν πλέον χαρακτηριστικά της παιδικής ηλικίας που να είναι αντιπροσωπευτικά για όλα τα παιδιά της ίδιας ομάδας,
- Σήμερα προέχει η προσωπική ιδιομορφία του καθενός παιδιού και η δυναμική της καθεμιάς ομάδας.

ΣΥΝΕΠΩΣ

- Παιδοκεντρισμός στις μέρες μας σημαίνει ανταπόκριση στις ανάγκες, στους προβληματισμούς και στα ενδιαφέροντα του καθενός παιδιού χωριστά,
- Για κάθε παιδί καθοριστικής σημασίας είναι τα καθαρά προσωπικά του χαρακτηριστικά,
- Η κάθε μια τάξη αποτελεί ένα πολύμορφο σύνολο, που απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή και φροντίδα για τον καθένα και ταυτόχρονη τοποθέτηση του ατόμου στην ομάδα.

Αναγνώριση αναγκών του παιδιού

Πώς γνωρίζουμε τις ιδιαίτερες ανάγκες του καθενός παιδιού χωριστά;

- Δίνοντας την ευκαιρία στα παιδιά να διατυπώσουν τις απόψεις τους σχετικά με τα ενδιαφέροντα και τους προβληματισμούς τους,
- Βοηθώντας τα παιδιά να συμμετάσχουν σε μια ισότιμη επικοινωνιακή σχέση.

Τι σημαίνει ισότιμη επικοινωνιακή σχέση

- Καθένας έχει το δικαίωμα και του δίνεται η ευκαιρία να διατυπώσει την άποψή του,
- Είναι υποχρεωμένος να ακούσει τις απόψεις των άλλων και να διατυπώσει τις διαφωνίες του ή τα σημεία που συμφωνεί,
- Υπάρχει μια προσπάθεια να βρεθούν κοινά σημεία ενδιαφερόντων για δράση.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού

- Ο εκπαιδευτικός συμμετέχει και ο ίδιος ισότιμα στην επικοινωνία, προτείνει ιδέες και προβάλλει τις προτιμήσεις του,
- Προσέχει να μην εκμεταλλεύεται τα πλεονεκτήματα που του παρέχουν ο ρόλος, η ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο,
- Κύριο μέλημά του να ακούει καλά τι λένε τα παιδιά, ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί με επιτυχία στις ανάγκες τους.

Τι προτείνουν τα παιδιά στην ομάδα;

- Τα Βιώματα των παιδιών αποτελούν το υλικό που προβάλλουν επικοινωνία.
- Περιστατικά της καθημερινότητας, γεγονότα από το άμεσο περιβάλλον ή από τα ΜΜΕ είναι η πηγή των ενδιαφερόντων και των προβληματισμών των παιδιών.

Επικοινωνία και αλληλεπίδραση

- Με την επικοινωνία επηρεάζονται τα μέλη της ομάδας, μεταφέροντας ο ένας τις ιδέες και τις απόψεις του στον άλλο.
- Στο τέλος εκπαιδευτικός και μαθητές βγαίνουν κερδισμένοι, με περισσότερες γνώσεις, με δυνατότητα αλληλογνωριμίας και αλληλοκατανόησης.

Η σημασία της ισότιμης επικοινωνίας

Με την επικοινωνία:

- Αναπτύσσονται κώδικες κατανόησης των εκατέρωθεν μηνυμάτων,
- Εμπλουτίζεται το περιεχόμενο γνώσης, αλλά και ο τρόπος σκέψης του καθενός,
- Ενισχύεται η διαδικασία της χειραφέτησης (J. Habermas)

Για τον J. Habermas

Ο ελεύθερος και ανοιχτός διάλογος ωθεί τα μέλη να επιστρατεύσουν τις πιο εκλεπτυσμένες μορφές επιχειρημάτων, για υπεράσπιση των απόψεών τους, γεγονός που οδηγεί σε πνευματική αναβάθμιση των ίδιων των ατόμων, αλλά και της ομάδας (χειραφέτηση).

Επιστημολογική προσέγγιση της επικοινωνίας

- Η άποψη του θετικισμού,
- Η μαρξιστική άποψη,
- Η ιδεαλιστική άποψη,
- Η άποψη της Κριτικής Θεωρίας.

Η άποψη του θετικισμού

Θεωρίες της Κυβερνητικής:

- Επικοινωνία σημαίνει τεχνική μεταβίβασης μηνυμάτων,
- Τα μέλη της ομάδας αλλάζουν εκατέρωθεν πληροφορίες,
- Ικανότητα εκπομπής - αποκωδικοποίησης,
- Το προϊόν που ανταλλάσσεται μπορεί να μετρηθεί,
- Το σύνολο του προϊόντος μένει το ίδιο.

Η άποψη του μαρξισμού

- Επικοινωνία ως βασικό στοιχείο κοινωνικοποίησης,
- Σημασία δίνεται στο προϊόν της αλληλεπίδρασης,
- Η επικοινωνία συντελεί στη διατήρηση του κοινωνικού μοντέλου (αταξική κοινωνία).

Η άποψη του Ιδεαλισμού

Ο ιδεαλισμός δίνει βαρύτητα:

- Στη σχέση μεταξύ των ατόμων,
- Στις προσδοκίες των επικοινωνιακών συντρόφων,
- Στο βαθμό συμμετρίας που διέπει τις μεταξύ τους σχέσεις.

Κριτική Θεωρία και επικοινωνία

- Κοινωνική διάσταση και χειραφέτηση,
- Ισοτιμία μεταξύ των ατόμων,
- Η επικοινωνία οδηγεί σε κοινωνική ανατροπή,
- Το αποτέλεσμα της επικοινωνίας είναι οπωσδήποτε κάτι περισσότερο από το άθροισμα των πληροφοριών που έχουν κατατεθεί (μεταγνώση)

Βιωματική- Επικοινωνιακή Μάθηση

- Το σχολείο προβάλλει τα βιώματα των παιδιών και τα επεξεργάζεται σε ένα πλαίσιο ισότιμης επικοινωνιακής σχέσης.
- Το σχολείο συμβάλλει στην αντιμετώπιση των αρνητικών στοιχείων της εποχής μας.

Η επεξεργασία των βιωμάτων

- Δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να επεξεργαστούν υπαρκτές καταστάσεις και να καταλήξουν σε συμπεράσματα, ύστερα από μια διεξοδική επεξεργασία.
- Έχουν δική τους άποψη, δική τους γνώμη και δεν αναμασούν ξένες απόψεις.

(Καταπολέμηση της αδυναμίας του παιδιού να αρθρώσει προσωπικό λόγο)

Η επικοινωνιακή σχέση

Δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να βιώσουν καταστάσεις κοινής προσπάθειας και αναζήτησης τρόπου συνεργασίας και αλληλοϋποστήριξης.

(Καταπολέμηση της εγωιστικής διάθεσης και της απομόνωσης του σύγχρονου ανθρώπου)

Η βιωματική - επικοινωνιακή μάθηση ως εργαλείο αντίρροπης δράσης στα αρνητικά στοιχεία της σύγχρονης εποχής

Βιωματική - Επικοινωνιακή μάθηση και μέθοδος project

- *Η Βιωματική - Επικοινωνιακή μάθηση αποτελεί τη σύγχρονη εκδοχή της μεθόδου project,*
- *Η μέθοδος project, ως δημιούργημα του αμερικάνικου Πραγματισμού επιδιώκει, ώστε η γνώση να έχει σημασία για τη ζωή και ο μαθητής να μάθει να οργανώνει τη δουλειά του.*

Σε τι διαφέρει η Βιωματική - Επικοινωνιακή μάθηση από την κλασική μέθοδο project;

Η Βιωματική - Επικοινωνιακή μάθηση, χωρίς να αδιαφορεί για τις πρακτικές συνέπειες της μάθησης, δίνει έμφαση στην προσπάθεια που καταβάλλει η ομάδα να καταλήξει στο αντικείμενο που θα επεξεργαστεί. Επιμένει στη λειτουργία της ισότιμης επικοινωνίας και τονίζει τη σημασία του διαλόγου.

Παιδαγωγικές θεωρίες με τη μέθοδο project

Παιδαγωγικές θεωρίες που κινούνται στην ίδια κατεύθυνση με τη μέθοδο project

1. Σχολείο Εργασίας,
2. Πολυτεχνική Εκπαίδευση,
3. Κριτική Θεωρία

Οι απόψεις του αμερικάνικου Πραγματισμού

1. Οργανωμένη δράση ως κοινωνική ολοκλήρωση του ατόμου,
2. Ρεαλιστική κοινωνική σχέση στο πλαίσιο της μάθησης,
3. Προσωπική συμβολή στην εξεύρεση λύσεων.

Για τον αμερικάνικο Πραγματισμό

- Οι σχολικές γνώσεις πρέπει να έχουν σχέση με ρεαλιστικές καταστάσεις της καθημερινότητας. Μαθαίνουμε για τη ζωή κι όχι για νεφελώδεις καταστάσεις,
- Ο μαθητής στο σχολείο πρέπει να μάθει να σχεδιάζει την πορεία του και να υλοποιεί τους σχεδιασμούς του.

Οι απόψεις του Σχολείου Εργασίας

1. Η αγωγή να συνδέεται με τα βιώματα των παιδιών,
2. Συνύπαρξη διαφορετικών ηλικιών σε κοινή δράση,
3. Διαμόρφωση της προσωπικότητας μέσα από την υλοποίηση προσωπικών αναγκών

Για το Σχολείο Εργασίας

- Αφορμή για μάθηση πρέπει να αποτελούν οι προβληματισμοί των μαθητών,
- Ο μαθητής πρέπει να μάθει να υλοποιεί τις ανάγκες του,
- Οι προσωπικές ανάγκες αποτελούν την πλέον σημαντική κινητήρια δύναμη για την επιτυχία της εκπαίδευσης,
- Η συνύπαρξη ποικίλων ηλικιών δίνουν στο σχολείο την εικόνα της κοινωνικής ζωής.

Οι απόψεις της Πολυτεχνικής Εκπαίδευσης

- Παραγωγική δραστηριότητα ως μορφωτικό στοιχείο,
- Μόρφωση μέσα από ρεαλιστικές καταστάσεις,
- Προσέγγιση νου και χειρωνακτική δράσης.

Για την Πολυτεχνική Εκπαίδευση

- Η γνώση πρέπει να είναι ρεαλιστική, να σχετίζεται με την καθημερινότητα,
- Να αποτελεί παραγωγική δραστηριότητα, ως βασικό στοιχείο διαμόρφωσης της κοινωνικής ζωής,
- Η σωματική και η πνευματική εργασία είναι ισότιμες, εφόσον και οι δυο συμβάλλουν στη διαμόρφωση της κοινωνίας.

Οι απόψεις της Κριτικής Θεωρίας

1. Σύνδεση χειρωνακτικής και πνευματικής εργασίας,
2. Ενίσχυση της ομαδικής δράσης,
3. Εισαγωγή της καθημερινής ζωής στους μορφωτικούς θεσμούς.

Για την Κριτική Θεωρία

Δίνεται βαρύτητα:

- Στην κοινωνική διάσταση της μάθησης,
- Στη ρεαλιστική διάσταση των μορφωτικών αγαθών,
- Στην αρμονική σύνδεση χεριού και νου.

Κοινό χαρακτηριστικό των τεσσάρων περιπτώσεων

- Για όλους η ρεαλιστική διάσταση της σχολικής γνώσης,
- Για τους μαρξιστές τονίζεται η κοινωνική διάσταση στη μάθηση,
- Για τις αστικές θεωρίες η συμβολή του ατόμου στη λύση των προβλημάτων.

Σε κάθε περίπτωση

- Τα στοιχεία που περιγράφουν τη μέθοδο Project καλύπτουν σε μεγάλο βαθμό τους εκπροσώπους των τεσσάρων παιδαγωγικών κινημάτων που προαναφέραμε,
- Διαφορές θα υπάρχουν στη βάση των επιστημολογικών αντιλήψεων που κυριαρχούν κάθε φορά.

Οι επιπτώσεις από την εφαρμογή της μεθόδου project στο σχολείο

Η εισαγωγή της μεθόδου project στη σχολική ζωή, είτε αναφερόμαστε στην παραδοσιακή της μορφή είτε στη σύγχρονή της, αλλάζει μια σειρά από καταστάσεις που χαρακτηρίζουν το παραδοσιακό σχολείο.

1. Τα Αναλυτικά Προγράμματα δεν είναι δυνατό να είναι κλειστά

- Εφόσον τα αντικείμενα διαπραγμάτευσης στο σχολείο (το διδακτέο) είναι απαραίτητο να συντονίζονται με την καθημερινότητα, δεν είναι δυνατόν να προαποφασίζονται,
- Τα ποικίλα μορφωτικά αγαθά θα έρθουν ως ενισχυτικά στοιχεία στην προσπάθεια προσέγγισης μιας θεματικής ενότητας,
- Η γνώση από μόνη της δεν αποτελεί αυτοσκοπό.

2. Σύνδεση της σχολικής ζωής με την κοινωνία

- Διεξαγωγή της μάθησης μέσα στους τέσσερις τοίχους και η αδιαφορία για τα τεκταινόμενα στον κοινωνικό περίγυρο χαρακτηρίζουν το παραδοσιακό σχολείο,
- Η μέθοδος project ανατρέπει την κλασική εικόνα της ενασχόλησης των μαθητών με υποθετικές καταστάσεις που κινούνται στη σφαίρα του πουθενά.

3. Ενεργός συμμετοχή των μαθητών

- Ο μαθητής θα πρέπει να συμμετέχει ενεργά στο σχεδιασμό, στην οργάνωση, στη διεξαγωγή και στην αξιολόγηση του μαθήματος,
- Οι απόψεις αυτές συγκλίνουν με τις απόψεις του Lewin, για την ποιοτική αναβάθμιση των αποτελεσμάτων της δράσης, όταν τα ίδια τα μέλη της ομάδας αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο.

Τί κερδίζει ο μαθητής, συμμετέχοντας ενεργά;

1. Αναβαθμίζεται η αυτοεκτίμησή του,
2. Αποχτάει εποπτική εικόνα του δρώμενου,
3. Κινητοποιεί τις πνευματικές του δυνάμεις,
4. Καλλιεργεί πνεύμα συνεργατικότητας,
5. Συνδέεται συναισθηματικά με τη μάθηση.

4. Συνεργατική μάθηση

- Με τη Συνεργατική μάθηση όχι μόνον καταπολεμείται το ανταγωνιστικό πνεύμα, με όλες τις αρνητικές συνέπειες που αναφέραμε πιο πριν, αλλά αξιοποιείται επίσης η δυναμική της ομάδας,
- Τα μέλη της ομάδας συνδέουν τις προσωπικές απόψεις με αυτές των υπολοίπων και μέσα από αυτή τη ζύμωση οδηγούνται σε αναβαθμισμένες απόψεις και λύσεις.

5. Καλλιέργεια της Δημιουργικής Σκέψης

- Η ικανότητα του ανθρώπου να ανταποκρίνεται με επιτυχία σε προβληματικές καταστάσεις, αποτελεί μια ιδιότητα που ενυπάρχει στον άνθρωπο, αλλά η κοινωνία και η σχολική ζωή την εκφυλλίζουν,
- Η μέθοδος project δίνει την ευκαιρία στο παιδί να προβληματιστεί, να κάνει υποθέσεις ως προς τη λύση, να δοκιμάσει την ορθότητα των υποθέσεων και να τις απορρίψει ή να τις αποδεχτεί.

6. Διαφοροποιημένη μάθηση

- Τα ενδιαφέροντα, ο ρυθμός και οι ικανότητες των παιδιών διαφέρουν μεταξύ τους,
- Δεν υπάρχουν παιδιά μη χαρισματικά, ο καθένας όμως έχει το δικό του ρυθμό και τη δική του προτίμηση (πολλαπλή νοημοσύνη)
- Οι ποικίλες προσεγγίσεις της γνώσης, με βάση τη ιδιομορφία του καθενός παιδιού, οδηγεί σε καλύτερα μαθησιακά αποτελέσματα.

7. Διεπιστημονική προσέγγιση της γνώσης

- Η σφαιρική επεξεργασία αντικειμένων και καταστάσεων βοηθάει στη διαμόρφωση ολοκληρωμένης γνώσης,
- Η κατακερματισμένη γνώση, που προσφέρεται ανεξάρτητα από τους επιμέρους επιστημονικούς κλάδους, χωρίς προσπάθεια διασύνδεσης, οδηγεί σε παραπλανητικές εικόνες του περιβάλλοντος.

8. Ο ρόλος της καθημερινότητας

- Η καθημερινή ζωή, άμεσα συνδεδεμένη με τα παιδιά μπορεί να προκαλέσει ιδιαίτερο ενδιαφέρον,
- Τα παραδείγματα της καθημερινής ζωής αποτελούν ευκαιρία για ποιοτικές μορφωτικές διαδικασίες,
- Δεν υπάρχουν αξιόλογα ή μη αξιόλογα θέματα, αλλά καλές ή κακές διαπραγματεύσεις των θεμάτων.

9. Ο ρόλος της οικογένειας

- Έχουμε υποχρέωση να γνωρίζουμε στους γονείς τις δραστηριότητες και τους στόχους της σχολικής ζωής,
- Αυτή η υποχρέωση γίνεται μεγαλύτερη, όσο πιο ανοιχτό είναι ένα εκπαιδευτικό σύστημα,
- Οι γονείς είναι σε θέση να βοηθήσουν ή να ανατρέψουν κάθε προσπάθειά μας.

10. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού

- Ο εκπαιδευτικός πρέπει να εγκαταλείψει την ιδιότητα του απλού φορέα πληροφοριών μάθησης, αυτό το έχουν αναλάβει προ καιρού άλλοι παράγοντες και θεσμοί,
- Ο εκπαιδευτικός πρέπει να βοηθήσει τα παιδιά, να μπορέσουν να συναρμολογήσουν το πλήθος των πληροφοριών και να τις αξιοποιήσουν για παραπέρα μάθηση.

Ενστάσεις Ιδεολογικές και κατ'επίφαση επιστημονικές

- Όλες οι ενστάσεις έχουν ιδεολογική αφετηρία,
- Τόσο αυτοί που διαβλέπουν μέσα από τη μέθοδο project διάλυση του σχολικού θεσμού, όσο και αυτοί που αμφισβητούν τη δυνατότητα προσέγγισης της επιστημονικής αλήθειας με τον τρόπο δράσης κατά τη μέθοδο project.
- Και στις δυο περιπτώσεις υποκρύπτεται η αμφισβήτηση της ικανότητας του παιδιού να συμβάλει και αυτό το ίδιο στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του.

Τελικά τι παιδιά θέλουμε να δημιουργήσουμε;

Παιδιά που είναι σε θέση να προτείνουν, να αμφισβητήσουν, να συνεργαστούν και να καταλήξουν στην επιστημονική αλήθεια, ανταποκρινόμενα σε εσωτερικές παρορμήσεις ή αφομοιωτικές μηχανές αλλότριας γνώσης και προσέγγισης, ως ένα είδος υποχρέωσης;

Εισαγωγή της μεθόδου project

1. Αναζήτηση και διερεύνηση του θέματος,
2. Σχεδιασμός της δράσης,
3. Υλοποίηση του σχεδιασμού,
4. Αξιολόγηση.

1.Αναζήτηση και διερεύνηση του θέματος

A. Αναζήτηση

- *Η καθημερινότητα είναι γεμάτη ερεθίσματα που προκαλούν την προσοχή του παιδιού,*
- *Και ο εκπαιδευτικός μπορεί να δημιουργήσει καταστάσεις προβληματισμού και ενδιαφέροντος,*
- *Ακολουθούμε εκείνη την πρόταση που συγκινεί τα περισσότερα (ή όλα) τα παιδιά και επιχειρούμε να αντιληφθούμε την οπτική γωνία του ενδιαφέροντός τους, σε όλες τις πιθανές του πτυχές.*

2. Σχεδιασμός της δράσης

- Τα παιδιά καλούνται να προτείνουν δραστηριότητες, με βάση τα ενδιαφέροντά τους,
- Ο εκπαιδευτικός επιχειρεί να δει τις προτάσεις των παιδιών μέσα από τις δεσμεύσεις και τις προσωπικές του εκτιμήσεις,
- Κρίνει αν οι προτάσεις είναι ρεαλιστικές και κατά καιρούς κάνει και δικές του προτάσεις

3. Υλοποίηση του σχεδιασμού

- Ο εκπαιδευτικός συγκεντρώνει τις διάφορες ιδέες των παιδιών, ως προς τη δράση, την ομάδα και το αντικείμενο απασχόλησης του καθενός,
- Και ο ίδιος ασφαλώς έχει απόψεις για την καλύτερη εφαρμογή και επιχειρεί να υλοποιήσει τις προτάσεις του,
- Στην υλοποίηση παιδί και εκπαιδευτικός κινούνται σε διαφορετικές σφαίρες.

4. Αξιολόγηση

- Τα μέλη της ομάδας αξιολογούν τα αποτελέσματα και τα συγκρίνουν με τις προσδοκίες τους,
- Τους δίνεται η ευκαιρία να μάθουν να εκτιμούν τις προσπάθειές τους,
- Μαθαίνουν να ανακαλύπτουν λάθη,
- Μαθαίνουν να κρίνουν τους άλλους και τους εαυτούς τους.

Όρια και δυνατότητες της βιωματικής – επικοινωνιακής μάθησης

- Υπεροχή των μαθητών ως προς την αντιμετώπιση σύνθετων προβλημάτων και κοινωνικών σχέσεων (ερευνητικά δεδομένα),
- Δυνατότητα κάλυψης σχεδόν του συνόλου των διδακτικών στόχων, σε μια ολοκληρωτική εφαρμογή.

Βιωματική - Επικοινωνιακή μάθηση και Νηπιαγωγείο

- Η Προσχολική Αγωγή είναι ίσως η πιο κατάλληλη, όσον αφορά στις δεσμεύσεις της, βαθμίδα για ανοιχτές μαθησιακές διαδικασίες,
- Τα νήπια έχουν ένα πολύ πηγαίο αυθορμητισμό, τους λείπει όμως η ικανότητα σαφούς διατύπωσης του ζητούμενου,
- Γι' αυτό απαιτούνται στο Νηπιαγωγείο όλες οι μορφές λεκτικής και μη λεκτικής επικοινωνίας.

Αίτια της διχογνωμίας

- Η Διαθεματικότητα ως όρος αποτελεί νεολογισμό. Δεν τον βρίσκουμε στα έγκυρα λεξικά, προς το παρόν τουλάχιστον,
- Η πρόθεση **δια** έχει πολλές σημασίες, που εξαρτάται πάντα από το δεύτερο συνθετικό.

Συμπέρασμα

- Πριν προβούμε στη διαμόρφωση ενός όρου, πρέπει να διεξαχθεί διεξοδική συζήτηση, ώστε στο τέλος να αντιλαμβανόμαστε όλοι το ίδιο,
- Αυτό δεν αποτελεί σχολαστικότητα ή μίζερη λεπτολογία, αλλά ανάγκη, επειδή η γλώσσα έχει ιδεολογική φόρτιση και αμφισημία.

Τι σημαίνει διαθεματικότητα;

- Αν έχουμε καταλάβει σωστά τους δημιουργούς του όρου, διαθεματικότητα σημαίνει μια νέα αντίληψη στα σχολικά πράγματα: Το βάρος του ενδιαφέροντος μεταφέρεται από τις ανάγκες των επιμέρους επιστημονικών κλάδων, στην πολυεπιστημονική επεξεργασία ποικίλων θεματικών ενοτήτων.

Αποτέλεσμα

- Σε περίπτωση αποκλειστικής εφαρμογής της διαθεματικότητας, οι επιμέρους επιστημονικοί κλάδοι παύουν να αποτελούν αυτοσκοπό και συστρατεύονται στην προσπάθεια σφαιρικής επεξεργασίας των ποικίλων θεματικών ενοτήτων,
- Το γνωστικό πεδίο διαμορφώνεται ως αποτέλεσμα αυτής της πολυεπιστημονικής σύγκλισης.

Διαθεματικότητα και Διεπιστημονικότητα

- **Διαθεματικότητα**

Πορεία της σχολικής ζωής, μέσα από την προσέγγιση και επεξεργασία ποικίλων θεματικών ενοτήτων,

- **Διεπιστημονικότητα**

Επεξεργασία των θεματικών ενοτήτων, μέσω μιας παρέμβασης (συμβολής) ποικίλων επιστημονικών κλάδων.

1η Διευκρίνιση

Μέχρι στιγμής δεν υπάρχει δέσμευση ως προς την επιλογή των θεματικών ενοτήτων

- Θα είναι αποτέλεσμα των ενδιαφερόντων των μελών της ομάδας,
- Μπορεί να επιβάλλονται από κάποιο φορέα,
- Μπορεί να απορρέουν ως προέκταση της προηγούμενης ενότητας.

2η Διευκρίνηση

Η πολυεπιστημονική επεξεργασία μιας θεματικής ενότητας, δεν δεσμεύει τον εκπαιδευτικό να επιστρατεύσει όλους τους επιστημονικούς κλάδους που διαμορφώνουν τη σχολική ζωή. Η επιλογή των κλάδων γίνεται ύστερα από εκτίμηση, τι έχει να προσφέρει ο κάθε επιστημονικός κλάδος χωριστά.

Διαφορετικές τοποθετήσεις

- Το θέμα της πολυεπιστημονικότητας είναι παλιό,
- Οι επικριτές τονίζουν την επιτυχία των επιστημών, μέχρι σήμερα ως αποτέλεσμα μιας αυτόνομης δράσης,
- Οι υποστηρικτές επιμένουν ότι ο κατακερματισμός οδηγεί σε αποσπασματικές, επιφανειακές κατανοήσεις, χωρίς ανθρωποκεντρική διάσταση.

Απαντήσεις

- Η διαθεματική προσέγγιση δεν καταργεί την ουσία καμιάς επιστήμης. Κάθε επιστημονικός κλάδος ακολουθεί τη δική του μεθοδολογία, με την επιβαλλόμενη σοβαρότητα,
- Οι επιστήμες ξεκινώντας ως εργαλεία διαφωτισμού του ανθρώπου, στην πορεία λησμόνησαν αυτή την αποστολή,
- Η σφαιρική προσέγγιση αναβαθμίζει τα αποτελέσματα της μάθησης.

Διαθεματικότητα και Ανθρωποκεντρισμός

Η διαθεματική προσέγγιση της γνώσης ενισχύεται από επιχειρήματα:

- Επιστημονικά (Μορφολογική Ψυχολογία),
- Επιστημολογικά (Συστημική Θεωρία).

Μορφολογική Ψυχολογία (Προεκτάσεις)

Ψυχολογικές

Δημιουργική Σκέψη - Μάθηση μέσω
εποπτείας- Δυναμική της ομάδας,

Παιδαγωγικές

Ενιαία Συγκεντρωτική Διδασκαλία - Μέθοδος
Decroly.

Ενιαία Συγκεντρωτική Διδασκαλία

- Στη θεωρητική - πειραματική μορφή της
Οι συζητήσεις στην τάξη οδηγούν στον εντοπισμό και την επεξεργασία θεματικών ενοτήτων,
- Στη σχολική πραγματικότητα δόθηκε προτεραιότητα στα περιεχόμενα του μαθήματος της Πατριδογνωσίας.

Συστημική Θεωρία

- Άτομα, ομάδες, θεσμοί, ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον αποτελούν μικρο- μεσο- και μακροσυστήματα που αλληλοεπηρεάζονται,
- Η σχολική ζωή πρέπει να ανακαλύπτει τις αλληλοσυνδέσεις και τις αμοιβαίες επιρροές.

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

- Η διεξοδική ανάλυση απαιτεί τη σύμπραξη επιστημονικών κλάδων,
- Δεν υπάρχουν ανεξάρτητες αλλαγές των επιμέρους στοιχείων ενός συστήματος,
- Υπάρχει αλληλεπίδραση των επιμέρους στοιχείων ενός συστήματος.

Αποτέλεσμα

- Τίποτε στη σχολική ζωή δεν επιτρέπεται να προσεγγίζεται μεμονωμένα και αποσπασματικά,
- Η γνώση πρέπει να προσεγγίζεται σφαιρικά, εξετάζοντας όλες τις δυνατές πτυχές της.

Συμπέρασμα

Σύμφωνα με επιστημονικά και επιστημολογικά δεδομένα:

- Η διαθεματική προσέγγιση της γνώσης αποτελεί μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση.
- Ανταποκρίνεται στη δομή και στις ανάγκες της ανθρώπινης προσωπικότητας.

Ανθρωποκεντρισμός και Παιδοκεντρισμός

- Η ανθρωποκεντρική διάσταση της διαθεματικότητας δεν καλύπτει αυτόματα τις ανάγκες μιας παιδοκεντρικής προσέγγισης της γνώσης,
- Ο παιδοκεντρισμός συνιστά μια ιδιαίτερη περίπτωση, που απαιτεί μερικά πρόσθετα στοιχεία.

Παιδοκεντρισμός

- Παιδοκεντρισμός σημαίνει μελέτη της παιδικής ηλικίας,
- Σήμερα παιδοκεντρισμός σημαίνει ανταπόκριση στους προβληματισμούς, τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες του καθενός παιδιού.

Παιδοκεντρική Διαθεματικότητα

- Ο μαθητής συμμετέχει ενεργά στις αποφάσεις για την επιλογή της θεματικής ενότητας, αλλά και για τον τρόπο επεξεργασίας της.
- Στην περίπτωση αυτή γίνεται λόγος για Προωθημένη Διαθεματικότητα ή Ευέλικτη Ζώνη

Ευέλικτη Ζώνη

- Ο όρος δηλώνει απλώς το βαθμό εξάρτησης της επιλογής των θεματικών ενοτήτων από τις επιταγές και τις προδιαγραφές του επίσημου αναλυτικού προγράμματος,
- Η ευέλικτη ζώνη δεν μπορεί να λειτουργήσει στη λογική κεντρικών σχεδιασμών (λ.χ. με ένα σχολικό εγχειρίδιο).

Ευέλικτη Ζώνη και Νηπιαγωγείο

Ολόκληρη η ζωή στο Νηπιαγωγείο μπορεί να λειτουργήσει ως Ευέλικτη Ζώνη. Δεν υπάρχουν δεσμευτικά περιεχόμενα γνώσης και συνεπώς η ομάδα μπορεί να δραστηριοποιηθεί με βάση τις ποικίλες θεματικές ενότητες, που θα προκύψουν από τις αναζητήσεις της ομάδας.

Ευέλικτη Ζώνη και μέθοδος project

- Η μέθοδος project (στη βιωματική - επικοινωνιακή της εκδοχή) αποτελεί το εργαλείο για την εισαγωγή της Ευέλικτης Ζώνης, την αναζήτηση της θεματικής ενότητας, το σχεδιασμό της δράσης, την υλοποίηση του σχεδιασμού, την αξιολόγηση.

Μέθοδος project και σύγχρονα παιδαγωγικά μοντέλα

- Τα σχολικά μοντέλα, που είναι στη θέση να ανταποκριθούν στις ανάγκες της εποχής μας, και λειτουργούν ως απάντηση στην παιδαγωγική κρίση, λειτουργούν με βάση τις αρχές της Βιωματικής - Επικοινωνιακής Μάθησης,
- Είναι κατά κύριο λόγο παιδοκεντρικά μοντέλα, δίνοντας βαρύτητα στην ενεργό συμμετοχή των παιδιών.

Χαρακτηριστικά των παιδοκεντρικών εκπαιδευτικών μοντέλων

- Βιωματικές μαθησιακές καταστάσεις,
- Ενεργός συμμετοχή του παιδιού,
- Έμφαση σε καταστάσεις της καθημερινής ζωής,
- Τονισμός της συνεργατικής δράσης,
- Βασική αρχή: Ακολουθώντας το παιδί

I. Το σχολείο του Reggio

Βασικές αρχές

- Η αγωγή των παιδιών αποτελεί καθήκον της κοινωνίας,
- Στόχος η καλλιέργεια όλων των εκφραστικών και αντιληπτικών ικανοτήτων των νηπίων,
- Το παιδί αποτελεί αφετηρία και στόχο της εκπαιδευτικής δράσης,
- Ο χώρος από μόνος του λειτουργεί ως εκπαιδευτικός,
- Εμπειρίες, διερευνήσεις, μάθηση.

Για τα σχολεία του Reggio

- Η μέθοδος project του Reggio δεν ακολουθεί πιστά τις αρχές της κλασσικής μεθόδου. Δεν δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στο «παραχθέν προϊόν», αλλά στη διαδικασία που μας οδήγησε στην ολοκλήρωση του project.
- Κατά τα λοιπά, έχει όλα τα χαρακτηριστικά της μεθόδου project.

II. Το εναλλακτικό σχολείο

- Ξεκινάει ως αντίδραση των γονέων στις καταπιεστικές δομές του παραδοσιακού σχολείου και στην εμμονή του κυρίως σε θέματα επίδοσης του μαθητή.
- Δίνει έμφαση στην προσωπικότητα του παιδιού και στην ανάγκη του για έκφραση,
- Βασικές αρχές: Ελευθερία, Αλληλεγγύη-Κοινωνική συνείδηση, Ατομικότητα, Δημοκρατία στην καθημερινότητα.

Εναλλακτικό Σχολείο και project

- Το εναλλακτικό σχολείο ακολουθεί πιστά τις αρχές της Κριτικής Θεωρίας,
- Το πρόβλημα δεν είναι τόσο η απόχτηση γνώσεων, αλλά κυρίως η δημιουργία πολιτών που έχουν άποψη, είναι αλληλέγγυοι και τηρούν τις αρχές της ουσιαστικής δημοκρατίας,
- Προέχει συνεπώς η ικανότητα της ομάδας να συναποφασίζει, από μια ωφελιμιστική αξιοποίηση του ενδιαφέροντος για απόχτηση γνώσεων.

III. Το ανοιχτό σχολείο

- Το ανοιχτό σχολείο ανταποκρίνεται στις απόψεις όλων εκείνων των θεωρητικών που πιστεύουν ότι βασική αρχή του σχολείου πρέπει να είναι η αποκέντρωση και η διαμόρφωση της σχολικής ζωής, με βάση τις ανάγκες τις καθεμιάς σχολικής ομάδας,
- Αυτό αποτελεί άλλωστε και την ουσιαστική σχέση του ανοιχτού σχολείου με τη μέθοδο project.

IV. Σχολείο ενταγμένο στην κοινωνική ζωή (community school)

- Ήδη ο τονισμός της άμεσης σχέσης με την κοινωνία δίνει το στίγμα των ενδιαφερόντων της σχολικής ζωής,
- Ο σεβασμός προς την τοπική ιδιαιτερότητα και η συμμετοχή της σχολικής ζωής στα κοινωνικά δρώμενα, αποτελούν το κύριο χαρακτηριστικό του κοινωνικού σχολείου.
- Πόσο απαραίτητο για την ελληνική πολυμορφία !!!

Ερωτήματα

1. Ερώτημα:

Είναι δυνατό να εφαρμοστούν παιδοκεντρικές μαθησιακές διαδικασίες στο ελληνικό νηπιαγωγείο;

Ποια προβλήματα συναντά ο εκπαιδευτικός;

2ο ερώτημα

Ποια είναι η κατάσταση σχετικά με:

- Τους επίσημους ελεγκτικούς μηχανισμούς,
- Την υποδομή,
- Το αναλυτικό πρόγραμμα,
- Τους γονείς.

3ο Ερώτημα

Έλληνας εκπαιδευτικός και έρευνα δράσης:

- Αναλαμβάνει ο εκπαιδευτικός πρωτοβουλίες για αλλαγή των συνθηκών στην τάξη, τις διαπραγματεύεται με τους μαθητές, τους συναδέλφους, τους γονείς, τους προϊστάμενους, τους ειδικούς;
- Πιστεύει ότι η αλλαγή είναι υπόθεση της κεντρικής εξουσίας ή κατά κύριο λόγο των εκπαιδευτικών;

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Κώστας Χρυσάφιδης, 2015. Κώστας Χρυσάφιδης. «Παιδαγωγική της Διδασκαλίας ΙΙΙ». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/ECD107>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

